

Projev prof. JUDr. Vladimíra KLOKOČKY, DrSc., u příležitosti udělení titulu čestného doktora právních věd Masarykovy univerzity v Brně dne 18. 10. 1993

Dostalo se mi dnes pocty nadmíru vzácné, na půdě té fakulty, s níž jsem byl na čas osudově spjat a spolu s ní prožíval šťastné okamžiky jejího zrodu a pak i agónii začínající „normalizace“. Již začátky obnovené právnické fakulty v roce 1969 nebyly jednoduché. Ministerská byrokracie, která se v této době již přizpůsobila měnícím se poměrům, vzpínala se nejen návratu vážených kolegů, profesorů Kubeše, Bulína, Cvetlera, Pošváře na naší fakultu, ale vůbec i uznat jejich profesorské tituly. K překonání tohoto odporu bylo třeba vyvinout velké úsilí. Poměry se brzy na to rychle zhoršovaly a já jsem byl záhy vláčen sovětskou Bílou knihou, různými tiskovinami i tzv. „vědeckými konferencemi“, posléze vyhnán z fakulty a nakonec – po Chartě 77 – vyštván ze země.

V krátkosti tohoto projevu nemohu sestavit inventář všech těch kritických situací, jež mě nutily se určitým způsobem rozhodovat a tak utvářet svůj osud – a to jak před, tak i po roce 1989. Byla to pestrá série od Strahovských událostí v roce 1967 přes dobu Pražského jara a mou činnost v tehdejší ČNR k publikaci knihy „Volby v pluralitní demokracii“ po invazi armád, přes marný boj v ČNR i na fakultě až k trpkému konci, mám-li se zmínit alespoň o té první, vzdálenější fázi mého života.

Byl to život, v němž jsem zaznamenal jistě více ztrát než zisku a jistě více pádů, než vzestupů. Protože – jak tehdy hlásal Gustáv Husák – si každý psal svůj posudek sám svým chováním, zasloužil jsem si svůj osud a nelituji toho.

Čas po listopadu 1989 patří nepochybně k nejzajímavější době mého života, době v mnoha směrech tak odlišné od „starého režimu“ a přesto v některých směrech tak

podobné. Co se nejméně změnilo je člověk sám a v souvislosti s ním i politická kultura. Politická kultura naší společnosti – podle mých zkušeností – stále ještě v mnoha ohledech zaostává za západní Evropou.

Přesně: čtyři roky po převratu převažuje v naší pluralistické demokracii stále ještě více pluralistická komponenta nad demokratickou. Málo si uvědomujeme, že demokracie není jen pluralistická, ale je také pluralistická – a tudíž ještě i leccos víc.

V těch souvislostech – ať již na půdě Parlamentu či jiných gremií jsem se mohl seznámit se způsoby, povahou i zvyklostmi konfrontací na české politické scéně. Chybí mnoho do masarykovského „demokracie, toť diskuse“, protože diskusi vedou partneři, nikoli nepřátelé. Partneři zvažují argumenty, nepřátelé střelný prach. Postoje poslanců, stranických gremií, koaličních i opozičních seskupení se polarizují, strany nezářídka instrumentalizují ke svým potřebám i odbornou expertizní činnost a nabývají tvárnosti militantních formací, podle starého hesla „kdo není s námi je proti nám“, a oba bloky pak předvádějí národu ukázkou skupinového egoismu, aniž by si uvědomovaly, že podkopávají důvěru nejen v sebe, ale i v demokracii vůbec. Není takřka politické koncepce toho či onoho politika či strany, jež by nebyla druhou stranou označena za katastrofální a není takřka politika, který by nebyl označen přímo nebo nepřímo za prospěcháře, pleticháře, dobrodruha, nebo alespoň nevzdělance.

A kdo si již uvědomuje, že tato nepřátelská ležení, kterým se říká politické strany, jsou vlastně v demokratickém systému partnery. Vzájemnými partnery nejsou si přece jen strany uvnitř koalice anebo uvnitř opozice, ale vládní koalice a opozice navzájem. Často se však zdá, že mají dojem, že se navzájem nepotřebují, že si překážejí a tudíž se musí eliminovat. V teorii reprezentativní demokracie („v teorii“ – říkám a politik se pousměje!) není alternativní vládní a opoziční politika pojmově prostředkem ke zničení nepřítele, ale ke hledání konsensu. Demokracie nemůže totiž přežít, nedokáže-li hledat a nalézt nejen to co rozděluje, ale i to co se spojuje, protože z pluralismu heterogenních stran musí koneckonců vzejít státní politika, která již nesmí být vnitřně rozporná, ale musí být homogenní. Proces tvorby politické vůle je pluralistický, ale jeho výsledek, rozhodnutí státní moci musí být monistické. Státní vůle je jedna a také právo je jedno všem společné a platí pro všechny stejně. Podmínkou jeho vzniku však není jen kontrapozice stanovisek, ale především jejich integrace, bez nichž nelze dosáhnout konsensu.

Za politickou kulturou Západu pokulháváme však i v dalším ohledu. V poli-

tické hyperaktivitě těchto posledních let jsou žel, viditelná i residua staré politické kultury založené na submisivním a subalterním chování. Tento druh politické kultury byl v českém prostředí umocněn i specifickými rysy české povahy, již vystihl T. G. Masaryk v díle „Česká otázka“. Masaryk hovoří o české „vstřícnosti“, která se snaží předvídat to, co se bude žádat a svým chováním vycházet vstříc oněm tušeným anebo vycíťovaným záměrům vrchnosti.

Submisivní složka politického chování spolu se „vstřícností“ podporuje pak tvorbu pevných bloků a souručenství, v nichž splývají s politickým společenstvím i přátelská pouta jednotlivých osob. Přátelství přes politické zákopy a přes minová pole mezi nimi není – na rozdíl od západní Evropy – zvykem.

Říkáme, že demokracie se udržuje reprodukcí autonomní účasti občanů ve věcech veřejných a totalitní systém naopak reprodukcí submisivního a subalterního chování. Někdy mám však dojem, že v té naší demokracii „politické subjekty“ vlastně přikládají vlastně vyšší hodnotu spíše onomu submisivnímu, než autonomnímu chování, protože – po způsobu „starého režimu“ – takové osoby jsou pro strany a jejich štáby vypočitatelnější a ve stranicko-politické kalkulaci univerzálně použitelnější. Personální rozhodnutí pro strany jsou nejsnazší, jde-li o osobu straně oddanou, proto vstupy a výstupy do stran zvyšují šance jednotlivců na to, čemu se u nás říká „posty“. Vysoká míra oddanosti pak má tu vlastnost, že může pak vyrovnávat i nižší úroveň schopností. Šance však mohou mít i osoby, které nikdy nic neprosazovaly, nikdy ničemu nebránily, anebo dokonce osoby úplně neznámé. Na něž se totiž může eventuelně shodnout koalice i s opozicí.

Když jsem již u tématu politické kultury: za „starého režimu“ se vyvinula i mimořádná schopnost jednotlivců odůvodnit a jaksi ospravedlnit jakékoli své chování. Vzpomínám si na tento příklad: po Chartě 77 probíhala v pojišťovně, kde jsem tehdy pracoval, podpisová kampaň, v níž měli mí kolegové odmítnout dál se mnou spolupracovat. S podpisovým archem tehdy chodil ředitel s kádrovákem. V té souvislosti mi někteří kolegové vytkli, že politicky vydírám ostatní tím, že je nutím, aby se rozhodovali tam, kde jim zdravý rozum a pud sebezáchovy jakékoliv rozhodování znemožňuje. Tím jsou nuceni sami před sebou i před jinými tuto svou „nesvobodu“ „zviditelnit“ vlastně jakožto svou slabost a zatížit své svědomí, které by jinak měli čisté, protože nebýt Charty, nikoho by nenapadlo takové podpisové akce dělat.

Jak v době „normalizace“, tak i po Chartě jsem se setkal s řadou osob, které mě úměrně své funkci „odstřelovali“ a současně mi s výrazem jisté blahosklonnosti a možná i pocitem osobní odvahy dávaly najevo určitou náklonnost. Koneckonců

i plukovník obvodní vojenské správy, který mě obřadně degradoval na vojína v záloze se ke mě naklonil a zašeptal „Vy odjíždíte do Rakouska, to máte lepší.“

Nebyl to však jeden případ, ale byla to celá galerie postav – proto o tom hovořím – postav, které vytvářely tu zvláštní kalfkovskou atmosféru anonymní moci, jakéhosi zlého Leviathana v pozadí, moci, které jakoby její aktéři sami ani dobře nerozuměli. Rozpačitě vrtěli hlavou nad nesmyslností, které tropí Leviathan, a proto jakoby s nechutí a vůči postiženým takřka lidsky hřejivým způsobem plní Leviathanovy rozkazy. Plní je s útechou, ale plní je.

Vstřícnost české povahy i tento švejkovský dobrotivý a jaksi „nevinný“ způsob, kterým se mnozí podíleli na nepravostech, „nevinným“ způsobem, tento styl, jímž se lidé jakoby zprošťují pocitu viny, mne znepokojuje. Domnívám se, že právě zde byla jedna z příčin, proč nám to s tím králem co má oslí uši, trvalo tak dlouho. Krále jsme se -pravda zbavili, nyní však jde o to, aby nezůstaly ty oslí uši. Protože my jsme se ho ani tak nezbavili: on spíše sešel věkem.

